

tidigt som man öppnar det och gör det tillgängligt för besökare, låter dem trampa samma golv; det går inte riktigt ihop. Många besökare sliter på den känsliga miljön, och till sist finns kanske ingenting kvar av det ursprungliga, äkta.

Intressantast är kapitlet där Bohman beskriver tillkomsten av Museum im Mendelssohnhaus i Leipzig 1997. Här beskriver han inte enbart tillkomsten av ett kompositörsmuseum utan även vägen dit, som var kantad av antisemitism orsakad i stort sett av en kompositörskollega, nämligen Richard Wagner (s. 153). När Felix Mendelssohn dog 1847, endast 38 år gammal, ansågs han vara en av de mest betydelsefulla kompositörerna i Tyskland. Wagners skrift *Das Judentum in der Musik* från 1850 var ett angrepp på judar i största allmänhet men på Giacomo Meyerbeer och Felix Mendelssohn i synnerhet. Denna skrift användes sedan flitigt under 1930- och 40-talen, ”nazisterna byggde ut Wagners antisemitiska resonemang” (s. 154) och Bohman visar att det antisemitiska språkbruket, som även förekom i Sverige, hängde kvar fram till mitten av 1980-talet. ”Den medvetna antisemitismen bleknade, men dess stereotyper överlevde” (s. 161).

Det finns dock element i texten som dämpar läsupplevelsen för mig. Bohman använder ordet *neger* (min kursivering) på flera ställen i boken utan att reflektera eller förklara varför han använder sig av ett äldre språkbruk och varför han väljer att göra så. På sidan 67 finns det en satirisk bild ur en tysk tidning där man bl. a. ser Beethoven som blickar ner från ett moln på en orkester där det ingår en svart altsaxofonist. Den tyska texten lyder: ”Heut’ ist’s gut dass ich taub bin.” Skämt i Tyskland år 1927 var ofta rasistiska och den tyska texten är entydig, fast ordet *neger* nämns inte. I Bohmans bildtext kan vi sedan läsa: ”Kulturelitens satir över folkkonserterna 1927. To m en neger spelar. Beethoven konstaterar i sin himmel ’Nu är det bra att jag är döv.’” Eftersom ordet inte nämns i den tyska texten, så förstår jag inte varför Bohman gör det. Om man kallade svarta så på den tiden så betyder det inte att det är fritt fram att göra det nu, det har ingenting att göra med autenticitet. Med detta vill jag återknyta till vad jag sagt tidigare. Det är en läsvärd bok Stefan Bohman har skrivit om personmuseer, han har fyllt en lucka tycker jag och jag kommer i fortsättningen att njuta av att besöka museer över kända människor, men nu utan dåligt samvete!

Margrit Wettstein, Göteborg/Stockholm

Johan Knutsson & Peter Segemark (foto): *I ”hemtrefnadens” tid. Allmoge, nationalromantik och konstnärligt nyskapande i arkitektur, möbler och inredningar 1890–1930.* Nordiska museets förlag, Stockholm 2010. 223 s., ill. ISBN 978-91-7108-542-9.

Den som är utan ett eget hem med alla dess tillhörigheter är också i mycket hög grad identitetslös, även om tak över huvudet är ordnat. Distinktionen mellan bostad och hem blir påtaglig vid läsningen av Johan Knutssons bok *I ”hemtrefnadens” tid*. Bostaden blir inte fulländad förrän den blir ett hem, och ett hem är fyllt av betydelsebärande symboler och identitetsmarkörer. Under 1900-talets första decennier stod just orden hem och hemtrevnad i centrum i många sammanhang. Vad som framhölls som det idealiska goda hemmet under denna tid var ett hem som var starkt inspirerat av landsbygdens äldre byggnadskultur och inredningar. Allmoge hade under urbaniseringens och industrialismens epok blivit ett stilideal.

Boken har en lång undertitel: *Allmoge, nationalromantik och konstnärligt nyskapande i arkitektur, möbler och inredningar 1890–1930*. Denna undertitel täcker dock in hela det spektrum som Knutsson skildrar. Han har gått i närkamp med vad han benämner ”allmogeromantik”, som han menar präglade både arkitektur och heminredning under 1800-talets slut och 1900-talets inledande decennier. ”Nationalromantik” är den gängse arkitekturhistoriska termen för den stil som präglade mycket av byggandet vid 1900-talets början. Knutsson lirkar upp detta begrepp och visar hur nationalromantiken var sammansatt av formelement som hämtades dels från fornnordiska ornament och föremål, dels från samtidens uppfattning om vad som utmärkte böndernas – allmogens – traditionella bostäder och heminredning.

Allmogen förstådd som självägande bönder kom att bli ett ideal vid 1900-talets början som romantiserades i många sammanhang. Knutsson visar hur den materiella kultur på landsbygden som samtidens kulturelit ville se som lokal, regional och inhemsk ofta var nyskapelser som vilade på en ganska vidlyftig blandning av uråldriga lokala mönster, äldre högreståndskultur, samtida industriprodukter och importerade varor som kunde komma långväga ifrån. Genom romantiska idealuppfattningar och konstruktioner tolkades landsbygdens materiella kultur som något ålderdomligt, ursprungligt och eftersträfvansvärt. Dalarna kom att stå i centrum

för allmogeromantiken, och mycket av det Knutsson beskriver är exempel hämtade från just Dalarna.

Boken är disponerad i fyra kapitel, där Knutsson först introducerar epoken och sina syften och frågeställningar, sedan presenteras vad han kallar ”upptäckten” av allmoge hem och folkkonst. I det tredje och mest omfattande kapitlet får läsaren en noggrann genomgång av objekt från epoken vars arkitektur och inredning präglas av allmogeromantik, och i det fjärde och avslutande diskuterar Knutsson myterna kring allmoge och folkkonst.

Boken omfattar ganska detaljerade materialbeskrivningar, och resonemang om bakgrunden till allmogeromantiken. Här väver Knutsson ihop hur företeelser som den framväxande hembygdsrörelsen och nationalföreningen mot emigration använde sig av landsbygdsbefolkningens bostäder och inredning för att hävda ett svenskt kulturarv som fick bli utgångspunkt för nyskapade stilideal. Det svenska allmogearvet – enligt detta nya stilideal – framhölls som något som både höll samman nationen, och skapade hemtrevnad.

Läsaren möter några mycket välkända kulturpersonligheter som Ellen Key, Karin och Carl Larsson samt Anders och Emma Zorn. Arkitekter som Isac Gustaf Clason, Lars Israel Wahlman och Gustaf Ankarcrona får också stort utrymme. Ett av Knutssons syften med boken är att beskriva och förklara de förlagor som inspirerade arkitekter och konstnärer, och som en följd av detta också blottlägga själva den konstnärliga processen där byggnadsverk, möbler och annan inredning kom till. Här beskrivs också några numera ganska okända konstnärer, som den mångsidige Oskar Lindberg. Även personer som främst rubriceras som hantverkare, som de murare som uppförde de konstfärdigt framställda kronskorstenar som Knutsson ägnar mycket uppmärksamhet, skulle kunna kallas konstnärer med tanke på de hantverksmässigt och formmässigt avancerade alster som de framställde. Just dessa märkliga skorstenar blir också ett exempel på hur det tidiga 1900-talets allmogeromantik fick ett ålderdomligt hantverk att leva vidare.

Att i ord fånga vad som är en handens kunskap är en vanskelig uppgift, men de exempel som Knutsson valt blir illustrativa för hans teser. Läsaren får även följa den konstnärliga processen hos det välkända konstnärsparet Karin och Carl Larsson, vars hem Lilla Hyttån i Sundborn kom att bli – och fortfarande är – ett heminredningsideal. Paret Larsson blandade friskt, byggde om och målade om både gustavianska stilmöbler och allmogemöbler från Dalarna och därmed skapade de

något nytt men med hög igenkänningsfaktor. Genom olika utställningar, tidskrifter och exponering i kända personers hem blev den nyskapade allmogestilen känd och eftersträvad.

I boken reds också ut hur vissa kulörer kom att bli signalfärger för allmogeromantiken. Den speciella ganska ljusa blå nyans som kallas dalablå eller allmogeblå har enligt författaren inte särskilt gammal hävd i en folklig användning, utan färgens användning spreds bl.a. genom Carl och Karin Larssons försorg. På likartat sätt förhåller det sig med kökssoffan, den möbel som genom exponering i en lång rad populärkulturella sammanhang under 1900-talet har kommit att framstå nästan som hjärtat i ett gammalt svenskt hem. Knutsson visar effektivt hur kökssoffan i den gestalt som den blivit känd inte har så mycket längre anor bakåt än till 1917.

Återkommande i boken är en diskussion om hur folkkonsten och allmogens materiella kultur användes för att skapa en regional särart – och en nationell. I det fjärde och avslutande kapitlet resonerar författaren om bruket av allmogekulturen i olika syften. Han berör det faktum att det inte bara var i Sverige som detta förekom, trenden var internationell. Egenskaper som ”ursprunglig” och ”äkta” i inrednings- och byggnadskonst var eftersträvarvärda överallt. Det inhemska betraktades som laddat med goda egenskaper, medan det som var importerat – som var av godo på sin hemmaarena – blev något negativt när det förflyttades. Knutsson använder inte ordet historiebruk, men han skriver om bruk och återbruk av föreställningar och berättelser. Som helhet är boken ett exempel på att inte bara föreställningar och berättelser utan också materiella ting och mönster ingår i vad som kan inkluderas i ett historiebruk och därmed användas i olika syften. Att syftena skiftar mellan epoker blir mycket tydligt utifrån Knutssons exempel.

Johan Knutsson, som har en yrkesbakgrund som museiman och nu är professor i möbelkultur, är oerhört kunnig inom sitt område. Han har också förmågan att förmedla sina kunskaper, och skriver ofta i en dialog med läsaren. Kommentarer som ”vi återkommer till det” vägleder läsaren genom en faktsäckad framställning. Orts- och personregister hade ytterligare ökat bokens användbarhet. Likaså hade en karta över Dalarna med de objekt som beskrivs i boken varit på sin plats, det skulle ha blivit en effektiv bild över de nätverk mellan nyckelpersoner och platser som boken beskriver.

Också idag är bostaden och hemmet i centrum, precis som vid 1900-talets början. Men slående är att det nu är ordet *bostad* som är centralt, inte *hem*. Bostaden har

blivit en handelsvara och ett forum där kapital samlas och förmeras. Eventuell vinst vid försäljning är central vid en presumtiv köparens värdering av en bostads olika egenskaper. Ordet hemtrevnad däremot har helt fallit ur vokabulären. Hemtrevnad är inte en egenskap i boendet som nutidens kulturpersonligheter framhåller när de visar upp sina bostäder i massmedier. Delar av allmogeoromantiken lever dock kvar, men i förändrad form. ”Allmogelister” och ”allmogeök” är frekventa ord i mäklarnas annonser, vad som avses kan vara lite oklart, men förleden allmoge är helt klart positivt laddat. Kanske kan Knutsson framöver ta sig an att granska hur allmogeoromantiken yttrar sig idag, men nu inte i kulturelitens bostäder utan hos andra grupper. Allmogeoromantik ger fortfarande identitet i boendet för många och kan förändra en bostad till ett hem.

Boken är rikt illustrerad med vackra fotografier, de flesta tagna av Peter Segemark. På bokens utsida står också författarnamnet och fotografnamnet med samma dignitet, en helt rättvis markering av bildernas betydelse för helheten. Bokens formgivning, med den textila ryggen i en färg och material som signalerar oblekt linne som en extra accent, samspelar effektivt med dess innehåll. Johan Knutsson och Peter Segemark har lyckats med att göra en bok som är både en vacker s.k. coffetablebok och ett mycket lärt verk som ger nya insikter och perspektiv på ett välkänt ämne.

Karin Gustavsson, Malmö

Lars-Eric Jönsson: *Berättelser från insidan. En essä om personliga erfarenheter i psykiatrins historia*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2010. 154 s., ill. ISBN 978-91-7331-355-1.

Med boken *Berättelser från insidan* lyfter etnologen Lars-Eric Jönsson fram personliga berättelser om den psykiatriska vården, sedd ur patientperspektiv. Bakom den suggestiva titeln ryms en essäistiskt hållen och mycket engagerad betraktelse över vården av psykiskt sjuka under ett sekel, så som den förmedlas i litterära berättelser.

I de officiella dokumenten, som exempelvis patientjournalerna, saknas ofta patientens perspektiv. Om den finns med är det i form av citat som valts ut med ett särskilt syfte – patientens röst är ”hårt redigerad och villkorad”, som Jönsson påpekar. Inte bara i vårdens

praktik utan också i forskningen hamnar den psykiskt sjuke därmed i underläge och i maktlöshet. För att råda bot på detta vänder Jönsson sitt intresse mot publicerade berättelser, både självbiografiska och fiktiva, som förmedlar personliga erfarenheter av psykiatri. Målet är att i viss mån kunna representera det perspektiv som annars har svårt att hävda sig i forskningen kring psykisk sjukdom och anstaltsliv. I *Berättelser från insidan* diskuteras dessa erfarenheter utifrån ett trettiotal romaner, självbiografier och biografier, där författare som Amalie Skram, Elgard Jonsson, Dagny Sundgren och Astrid Väring särskilt träder fram, men även t.ex. Åsa Moberg, Kerstin Thorvall, Marianne Ahrne och Einar Mår Gudmundsson.

Studien är disponerad som ett sjukdomsförlopp. Efter den fyndigt betitlade ”Inskrivning” – som fungerar som både förord och inskrivning – följer ”Intagning”, ”Kunskapsobjekten”, ”Att vara där”, ”Tillbaka” och så slutligen ”Utskrivning”. Inom detta förlopp diskuteras de olika skildringarna gemensamt. Det finns för- och nackdelar med en sådan disposition. Fördelen är att också denna studie blir en berättelse att läsa och engagera sig i, en berättelse som strävar efter att lyfta fram gemensamma mönster. Utifrån kronologin och tematiken framträder en generaliserad bild av upplevelsorna av sjukdom och framför allt av institutionen, sjukhuset och dess vård. Jönsson gör fina iakttagelser av anstalten i relation till den intagna, och också av de intagnas relation till varandra. Instängdheten och isoleringen diskuteras, liksom patientens kunskapsproduktion som en möjlig ”motmakt, ett sätt att ta konflikt med anstalten genom att utsätta den för samma procedur som han eller hon själv är föremål för”.

Nackdelen med dispositionen är att berättelsernas individuella drag riskerar att underdrivas till förmån för den större bilden. Även om upplevelsorna av anstalten förefaller förhållandevis lika över tid – Jönsson påpekar att anstaltslivets villkor ger ”ett påfallande trögörsligt intryck” – är skillnaderna också stora mellan de olika berättelserna. Dessa skillnader är Jönsson självfallet medveten om, men trots det bidrar själva dispositionen till att dölja dem. Ett problem som hänger samman med det är att berättelserna inte alltid får komma till sin rätt som enhetliga och konstnärliga verk. Detta, som för mig som litteraturvetare är problematiskt, visar vilka olika utgångspunkter vi har i våra respektive discipliner. Dessa skillnader innebär att vi använder olika metodik och kommer fram till delvis olika resultat när vi studerar sjukdomsberättelser – och det visar hur givande det är